

การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษา
ระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*

The Development of Integrated Instruction for the Courses in the Social Studies,
Undergraduate Level, in Enhancing the Student-Centered Instruction.

มณฑา ชุ่มสุคนธ์**

นิลมณี พิทักษ์***

อังคณา ตุงคะสมิต****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) ศึกษาผลที่เกิดจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) ศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 2 ซึ่งลงทะเบียนเรียนรายวิชา 234317 การศึกษาเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม และรายวิชา 234218 ระเบียบวิธีวิทยาทางสังคมวิทยาสำหรับผู้สอน จำนวน 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ 1) แผนการสอนแบบบูรณาการ 2 รายวิชา 2) หลักสูตรอบรมค่ายวิชาการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน 3) แบบประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4) แบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดำเนินกระบวนการวิจัยแบบ Deming Cycle (วงจร P – D – C – A) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสรุปผลได้ดังนี้

การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidiscipline) และดำเนินการกระบวนการวิจัยแบบ Deming Cycle มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan) โดยผู้สอนใน 2 รายวิชา ร่วมกันกำหนดหัวข้อ ความคิดรวบยอด เนื้อหา ปัญหา และเกณฑ์การตัดสิน จัดทำแผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ขั้นที่ 2 การลงมือทำ (Do) โดยพัฒนาแผนและกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ นำไปทดลองใช้จัดการเรียนการสอน ขั้นที่ 3

* เพื่อเผยแพร่แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

** อาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การตรวจสอบ (Check) ทำการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนา
ขั้นที่ 4 การปฏิบัติ (Action) ผู้สอนร่วมกันพิจารณาข้อบกพร่องที่ได้จากการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขและ
วางแผนในการดำเนินการในครั้งต่อไป

2. ผลที่เกิดจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญา
ตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำ
โครงการอยู่ในระดับมาก ส่วนทักษะกระบวนการในภาพรวมผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด และเจตคติของ
นักศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ความคิดเห็นของนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการใน
รายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า ในภาพรวมนักศึกษ
มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญใน
ระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ, เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

Abstract

The objectives of this research were : 1) to develop the Integrated Instruction for the Courses in the Social Studies, Undergraduate Level, enhancing the student-centered, 2) to study the effects of the instruction for the Courses in the Social Studies, Undergraduate Level, enhancing the student-centered and 3) to study the opinions of social studies Students concerning Integrated Instruction for the Courses in the Social Studies, Undergraduate Level, in enhancing the student-centered instruction. The population of this research were 31 Second Year Undergraduate Students enrolled in 234 317 Education for Environmental Development, and 234 218 Sociology Methodology for Teacher. The instruments using for action, were : 1) lesson plan by using the Integrated Instruction for 2 Courses, 2) the Academic Training Program for Environmental Development in School and 3) the Instructional Activity Evaluation Form and 4) the student's opinions Questionnaire concerning the management of the Integrated Instruction. The process implemented in research included the Deming Cycle or P-D-C-A Cycle. For Quantitative Data Analysis, the Mean, Percentage, Standard Deviation were calculated. For Qualitative Data Analysis, the Descriptive Analysis was administered. The research findings found that :

1. The development of integrated Instruction for the courses in the Social Studies, undergraduate level, in enhancing the student-centered instruction concluded as follow :

For the instructional development, it was the integration as Multidiscipline Instruction. The four steps Deming Cycle was used in the research process. The first step was

the “PLAN”. In this step the Instructors of 2 Courses determined the topics, concepts, content, problem and criteria together. The second step was the “DO” by developing of the Plan and instructional Activity and then trying out. The third step was the “CHECK” by Assessment of the facilitating Instruction to find the problems and then improved and developed it again. The forth step was the “Action”. In this step the instructors considered the disadvantages and then improved and plan for the next action.

2. The findings of the integrated instruction for the Courses in the Social Studies, Undergraduate Level, in enhancing the student-centered instruction found that the students had knowledge and understanding for creating of the project in “the High” level. They had process skill in overall in the “Highest” level. And they had attitude in overall in the “Highest” level.

3. They had opinion on the integrated instruction in Social Studies, the undergraduate level, in enhancing the student-centered instruction, in “the Highest” level.

Key words : Integrated Instruction , Student-centered

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ในหมวด 4 มาตรา 22 กล่าวถึงการจัดการศึกษาว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ นอกจากนี้ในมาตรา 23 กำหนดให้ การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการตามความเหมาะสมในแต่ละระดับการศึกษาซึ่งเชื่อมโยงกับ มาตรา 24 (4) ที่กำหนดให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกระบวนการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในมาตราที่ได้กล่าวข้างต้น มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและยึดหลักการบูรณาการ (Integration) ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้การจัดการศึกษามีจุดมุ่งหมายหลักให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการจึงมีส่วนช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการบูรณาการความรู้กับการดำรงชีวิตอย่างสมดุล (ฝ่ายวิชาการ เทคโนโลยีสยาม, 2550) เนื่องจากสมองของผู้เรียนจะสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติ หรือความเชื่อได้ดีเมื่อได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนมองเห็นรูปแบบและความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เชื่อมโยงผสมผสาน ช่วยให้มีการถ่ายโยงความรู้และทักษะระหว่างวิชาต่างๆ ได้ อีกทั้งเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับหลักธรรมชาติที่การแก้ปัญหาหรือสถานการณ์จะมีลักษณะเชื่อมโยงเป็นองค์รวมมากกว่าการมองปัญหาเพียง

แง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง และในการแก้ปัญหาจะใช้ความรู้ที่มีมาทั้งหมดเป็นเครื่องตัดสินใจ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2549)

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นสถาบันการผลิตผู้สอนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ดำเนินการผลิตผู้สอนสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 ที่มุ่งการผลิตผู้สอนใหม่ตามโครงการผลิตผู้สอนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับปริญญาตรี หลักสูตร 5 ปี เพื่อยกระดับมาตรฐานวิชาชีพผู้สอนให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง และรองรับใบประกอบวิชาชีพผู้สอน การดำเนินการผลิตผู้สอนใหม่ หลักสูตร 5 ปี ได้เริ่มตั้งแต่ ปีการศึกษา 2547 จนถึงปัจจุบันโดยเน้นการผลิตผู้สอนที่สอดคล้องกับสภาพความต้องการของสังคม และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นพัฒนาทักษะการ บูรณาการความรู้เข้ากับกลยุทธ์การจัดการเรียนการสอน (Pedagogy Content Knowledge : PCK) ในทุกสาขาวิชา เพื่อให้ได้ผู้สอนที่เก่งวิชาการไปพร้อมๆ กับการจัดการเรียนการสอน และการบูรณาการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพผู้สอน

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในฐานะที่รับผิดชอบผลิตผู้สอนในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จำเป็นต้องผลิตผู้สอน ให้เป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้งในสาขาวิชา นอกจากนี้ยังจะต้องสามารถจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องมีความสมดุลทางด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ ควบคู่ไปกับคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม รวมถึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิธีการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจที่แตกต่าง การปรับตัวให้เข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลง การเตรียมความรู้ ทักษะ การพัฒนาชุมชนและค่านิยมที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นลักษณะของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงประกอบด้วยศาสตร์สาขาต่าง ๆ หลายแขนง มีลักษณะเป็นพหุวิทยาการ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะกระบวนการ รวมทั้งได้แสดงบทบาทและความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสังคม รวมทั้งมีการเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในหลักสูตรเข้าด้วยกัน

จากการจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาสังคมศึกษาที่ผ่านมาได้รับการสะท้อนผลการเรียนรู้จากนักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการจัดการเรียนสอน คือ นักศึกษาได้รับมอบหมายงานค่อนข้างมาก แต่ละรายวิชาสั่งงานทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเพราะต้องทำงานหลายชิ้น รวมถึงต้องใช้เวลาในการทำงานและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมมากขึ้น จึงทำให้ผู้สอนในสาขาวิชาสังคมศึกษาปรึกษาหารือกันถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดในการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับนักศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. พัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. ศึกษาผลที่เกิดจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. ศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

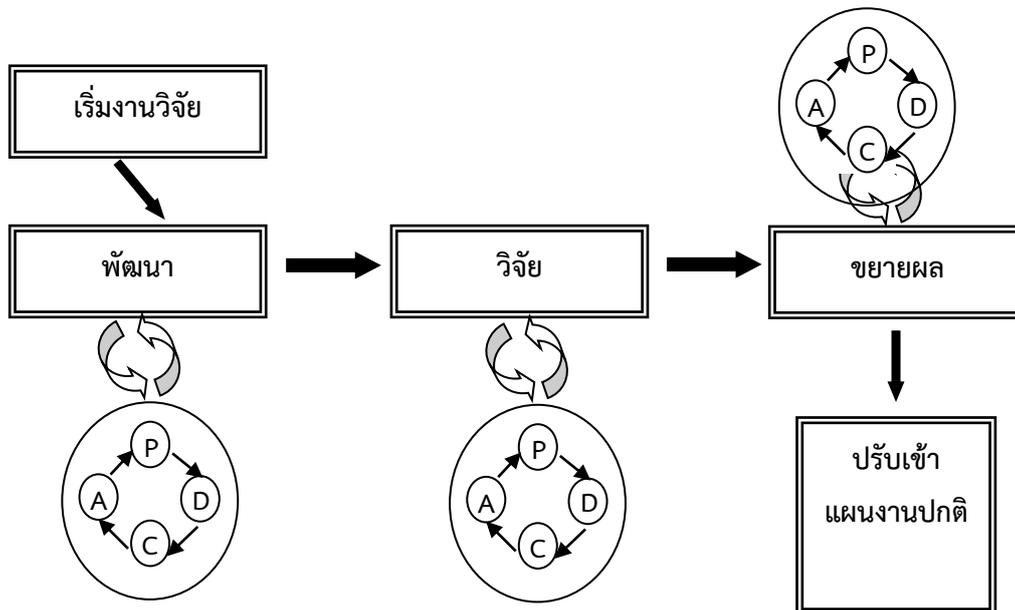
วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 2 ซึ่งลงทะเบียนเรียนรายวิชา 234317 การศึกษาเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม (Education for Environmental Development) และรายวิชา 234218 ระเบียบวิธีวิทยาทางสังคมวิทยาสำหรับผู้สอน (Sociology Methodology for Teacher) จำนวน 31 คน

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชา 234317 การศึกษาเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม (Education for Environmental Development) และรายวิชา 234218 ระเบียบวิธีวิทยาทางสังคมวิทยาสำหรับผู้สอน (Sociology Methodology for Teacher) สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา ระดับปริญญาตรี ซึ่งกระบวนการดำเนินการวิจัยใช้วงจรพัฒนาคุณภาพแบบ Deming Cycle ประกอบด้วย Plan - Do - Check - Action หรือ P- D - C - A (Gitlow, 1989, Poornima M. 2006, Robert, 2009)

แผนภาพที่ 1 แสดงวงจรวิจัยและพัฒนา (นิลมนี พิทักษ์, 2545)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้การสอนแบบบูรณาการ 2 รายวิชาจำนวน 3 แผน ได้แก่
 - แผนการเรียนการสอนที่ 1 การสำรวจความต้องการของชุมชน
 - แผนการเรียนการสอนที่ 2 การรวบรวมข้อมูลในชุมชนสู่การกำหนดรูปแบบและแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม
 - แผนการเรียนการสอนที่ 3 แนวทางการจัดทำหลักสูตรและการประกอบกิจกรรมโครงการค่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน
2. หลักสูตรการอบรมค่ายวิชาการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ระยะเวลา 2 วัน จัด ณ โรงเรียนบ้านหนองบัวดีหมี ต.ท่าพระ อ. เมือง จ. ขอนแก่น
3. แบบประเมินผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีลักษณะเป็นแบบประเมินที่ให้นักศึกษาทำการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองในส่วนของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการทักษะกระบวนการ และ เจตคติ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale)
4. แบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษามีจำนวน 10 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. นำแผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการไปใช้กับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่ได้ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา 234 317 และ รายวิชา 234 218 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 โดยอาจารย์แต่ละท่านแยกสอนในวิชาของตนเอง
2. ประเมินผลภายหลังการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ส่งเสริมผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้นักศึกษาทำแบบประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองในส่วนของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการทักษะกระบวนการ และเจตคติ
3. พัฒนา ปรับปรุงกิจกรรมและแผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ
4. มอบหมายชิ้นงานร่วมกันใน 2 รายวิชา โดยให้นักศึกษาจัดทำหลักสูตรการอบรมค่ายวิชาการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
5. นักศึกษาลงมือปฏิบัติจัดค่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนบ้านหนองบัวดีหมี ต.ท่าพระ อ. เมือง จ. ขอนแก่น เป็นเวลา 2 วัน
6. ประเมินความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปเป็นความเรียง

เกณฑ์การประเมินผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในส่วนของความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดโครงการ ทักษะกระบวนการ เจตคติ และความคิดเห็นของนักศึกษา คณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์การ ประเมินของสถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น (2556) ดังนี้

5.00 – 4.21	หมายถึง	มากที่สุด
4.20 – 3.41	หมายถึง	มาก
3.40 – 2.61	หมายถึง	ปานกลาง
2.60 – 1.81	หมายถึง	ควรปรับปรุง/น้อย
1.80 – 1.00	หมายถึง	ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง/น้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรี ที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมี ลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidiscipline) และดำเนินกระบวนการวิจัยแบบ Deming Cycle มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan) โดยผู้สอนใน 2 รายวิชาร่วมกันกำหนดหัวข้อ ความคิด รวบรวม เนื้อหา ปัญหา และเกณฑ์การตัดสิน จัดทำแผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ขั้นที่ 2 การลงมือทำ (Do) โดยพัฒนาแผนและกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ นำไปทดลองใช้จัดการเรียนการสอน ขั้นที่ 3 การตรวจสอบ (Check) ทำการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนา ขั้นที่ 4 การปฏิบัติ (Action) ผู้สอนร่วมกันพิจารณาข้อบกพร่องที่ได้จากการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขและ วางแผนในการดำเนินการในครั้งต่อไป

2. ผลที่เกิดจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญา ตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินตนเองของนักศึกษาในส่วนของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการ
ทักษะกระบวนการ และเจตคติ

การเรียนรู้	แปลผล		
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับการ ประเมิน
1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการ	4.10	0.54	มาก
2. ทักษะกระบวนการ	4.40	0.39	มากที่สุด
- การจัดทำหลักสูตร	4.52	0.51	มากที่สุด
- การจัดทำโครงการ	4.10	0.65	มาก
- การจัดกิจกรรมค่ายวิชาการสิ่งแวดล้อม	4.58	0.50	มากที่สุด
3. เจตคติ	4.37	0.53	มากที่สุด
- ความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรม	4.58	0.50	มากที่สุด
- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	4.16	0.78	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$) ในส่วนของทักษะกระบวนการในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.40$) เมื่อพิจารณาแต่ละประเด็น พบว่า ทักษะในการจัดทำหลักสูตร ($\bar{X} = 4.52$) และการจัดกิจกรรมค่ายวิชาการ ($\bar{X} = 4.58$) ผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนทักษะในการจัดทำโครงการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$) สำหรับเจตคติของนักศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.37$) เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อย พบว่า นักศึกษามีความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$) และเจตคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$)

3. ผลการประเมินความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตารางที่ 2 แสดงความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการเรียนการสอนในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับ
ปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความ คิดเห็น
1	ความรู้/เนื้อหาในแต่ละวิชาที่นำมาบูรณาการ	4.16	0.64	มาก
2	การให้ความรู้ในแต่ละรายวิชาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ	4.32	0.60	มากที่สุด
3	ความรู้ที่ได้จากโครงการค่ายวิชาการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน	4.26	0.51	มากที่สุด
4	กระบวนการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน	4.23	0.56	มากที่สุด
5	ทักษะกระบวนการทำกิจกรรมกลุ่มของแต่ละฝ่าย	4.68	0.48	มากที่สุด

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
6	ความร่วมมือแรงร่วมใจในการทำงานของผู้เรียน	4.55	0.51	มากที่สุด
7	การดำเนินงานเป็นไปตามการวางแผนที่วางไว้	4.13	0.50	มาก
8	ความสามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน	4.23	0.67	มากที่สุด
9	ความประทับใจในการจัดโครงการค่ายวิชาการสิ่งแวดล้อม	4.68	0.54	มากที่สุด
10	ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนตนเอง	4.35	0.49	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม		4.36	0.30	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.36$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ทักษะกระบวนการทำกิจกรรมกลุ่มของแต่ละฝ่ายและความประทับใจในการจัดโครงการค่ายวิชาการสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 4.68$) และความร่วมมือแรงร่วมใจในการทำงานของผู้เรียน ($\bar{X} = 4.55$) ตามลำดับ

อภิปรายผล

1. การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidiscipline) และดำเนินกระบวนการวิจัยแบบ Deming Cycle มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan) โดยผู้สอนใน 2 รายวิชาร่วมกันกำหนดหัวข้อ ความคิด รวบรวม เนื้อหา ปัญหา และเกณฑ์การตัดสิน จัดทำแผนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ขั้นที่ 2 การลงมือทำ (Do) โดยพัฒนาแผนและกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการนำไปทดลองใช้จัดการเรียนการสอน ขั้นที่ 3 การตรวจสอบ (Check) ทำการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนา ขั้นที่ 4 การปฏิบัติ (Action) ผู้สอนร่วมกันพิจารณาข้อบกพร่องที่ได้จากการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขและวางแผนในการดำเนินการในครั้งต่อไปสอดคล้องกับแนวทางการบูรณาการของ วิเศษ ชิมวงศ์ (2544) ที่ได้สรุปแนวทางการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) ไว้ว่าวิธีการสอนแบบนี้เป็นการสอนแบบผู้สอนหลายๆคนจากหลายๆวิชา มาวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอด และปัญหา ผู้สอนต่างคนต่างแยกกันสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการ ร่วมกันซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน และกำหนดว่า จะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อย ให้ผู้เรียนปฏิบัติตามโครงการย่อยนั้น เชื่อมโยงกับงานวิจัยของ สกวรรณ สุธามณี (2551) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้หลักสูตรแกนกลางของชาติและแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดย

ใช้หลักสูตรแกนกลางของชาติและแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน สำหรับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 5 โดยมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน โดยมีการประชุมคณะครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และผู้รู้ในชุมชนที่ร่วมพัฒนาหลักสูตรจำนวน 3 ครั้ง เพื่อดำเนินการจัดหลักสูตรบูรณาการ โดยการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อหาประสิทธิภาพจากผู้เชี่ยวชาญและนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยได้มีวิธีการที่หลากหลายแบบผสมผสานเพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ หลากหลาย ซึ่งการสอนในลักษณะนี้เป็นการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวทางของกรมวิชาการ (2544) และอรรถีย์ มูลคำ และคณะ (2542) ได้เสนอหลักในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรบูรณาการ ว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนอย่างกระตือรือร้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมกลุ่ม ร่วมกันทำงานกลุ่มด้วยตนเอง มีความหลากหลายในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือทำ มีการจัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นรูปธรรมเข้าใจง่ายตรงกับความจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีเหตุผล จัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกล้ำลึกกล้าคิดกล้าทำ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งของตนเองต่อสาธารณชนหรือเพื่อนร่วมชั้นเรียน เน้นการปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และจริยธรรมที่ถูกต้องดีงามให้ผู้เรียนสามารถวางแผน แยกแยะ ความถูกต้องดีงามและความเหมาะสมได้ สามารถขจัดความขัดแย้งได้ด้วยเหตุผล มีความกล้าหาญทางจริยธรรม และแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาและสามัคคี

2. ผลที่เกิดจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาระดับปริญญาตรีที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$) เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะทำให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นรูปแบบและความสัมพันธ์ เชื่อมโยงผสมผสานสาระความรู้ต่างๆ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะองค์รวมที่มีความหมายลึกซึ้ง (ประพนธ์ จันทวิเทศ, 2555) ส่วนทักษะกระบวนการในภาพรวมผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.40$) อาจเป็นผลเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมุ่งส่งเสริมการจัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้จากสภาพจริง สิ่งที่เป็นรูปธรรมและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะสำหรับเจตคติของนักศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.37$) ซึ่งผลที่เกิดจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการในการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของอุไรวรรณ หาญวงค์ (2551) ที่ได้ทำการวิจัยพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมท่องเที่ยวที่บูรณาการวิธีการสอนแบบเน้น กระบวนการสำหรับนักเรียนที่เรียนในกลุ่มสาระระดับชั้น ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมความร่วมมือในการเรียนรู้ของนักเรียนระหว่างทำกิจกรรมของแต่ละหน่วยการเรียนรู้อาจการประเมิน 2 ทาง คือ ประเมินโดยครูและให้นักเรียนประเมินตนเอง นักเรียนมีพฤติกรรมความร่วมมือในการเรียนรู้อยู่ในระดับมากทุกรายการ สอดคล้องกับผาสุก วงศ์ผืน (2551) ที่ได้วิจัยเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอนุบาลลำพูน จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสามารถในการนำความรู้ที่ได้จากการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการจากการเรียนรู้ทั้ง 3 หน่วยการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงรวมทั้งมีทักษะในการเชื่อมโยงความรู้และมีความสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข เห็นคุณค่าในตนเอง งาน หน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อน และชุมชน รวมทั้งเห็นความจำเป็นที่ต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมและ

ประเทศไทย ซึ่งคล้ายคลึงกับการวิจัยของสกลวรรณ สุธานี (2551) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมโดยใช้หลักสูตรแกนกลางของชาติและแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาได้รับความรู้ที่เป็นการเชื่อมโยง 2 รายวิชาเข้าด้วยกัน มีทักษะและเจตคติที่ดี สามารถนำความรู้ไปประยุกต์สร้างสรรค์ชิ้นงานได้ ในส่วนของผลการใช้หลักสูตรบูรณาการ พบว่าด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 ทุกหน่วย ด้านความสามารถของนักเรียนในการประยุกต์สาระความรู้จากแขนงวิชาต่างๆ ในการแก้ปัญหาเชิงบูรณาการ ส่วนผลการวัดความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้จากแขนงวิชาต่างๆ ในการทำโครงการ พบว่า นักเรียน 5 กลุ่ม (ร้อยละ 62.5) มีความสามารถในการประยุกต์ ใช้ความรู้จากแขนงวิชาต่างๆ ในการทำโครงการในระดับสูง

3. ความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาของสาขาวิชาสังคมศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ทักษะกระบวนการทำกิจกรรมกลุ่มของแต่ละฝ่ายและความประทับใจในการจัดโครงการค่ายวิชาการสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 4.68$) และความร่วมมือร่วมใจในการทำงานของผู้เรียน ($\bar{X} = 4.54$) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของศศิศา ทรัพย์สัน (2556) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาผลการเรียนรู้และทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเทคนิค KWC กับแนวคิดการสร้างพลังการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเทคนิค KWC กับแนวคิดการสร้างพลังการเรียนรู้ โดยภาพรวมนักเรียนเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติกิจกรรม นักเรียนเห็นด้วยในระดับมากเป็นลำดับที่ 1 รองลงมาได้แก่ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ ด้านบรรยากาศในการเรียนรู้ เป็นลำดับสุดท้าย และสอดคล้องกับการวิจัยของสกลวรรณ สุธานี (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรม โดยใช้หลักสูตรแกนกลางของชาติและแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ด้านความสนใจและความคิดเห็นของนักเรียนต่อกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการนั้นนักเรียนเห็นว่าหลักสูตรบูรณาการมีเนื้อหาที่น่าสนใจได้รับความรู้ทั้งเนื้อหาสาระที่กำหนดโดยหลักสูตรแกนกลางของชาติและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการได้ออกไปศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องจากการเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งลัดดา ศิลาน้อย (2545) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเรียนการสอนแบบบูรณาการไว้หลายประการ คือ ผู้เรียนจะมีความสามารถในการเชื่อมโยงด้านความรู้ทักษะต่างๆเข้าด้วยกัน และสามารถนำทักษะที่ได้นี้ไปสู่ชีวิตจริงได้ ในการที่จะเชื่อมโยง ชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนเข้ากับสิ่งที่เรียนได้ ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงด้านความรู้ทักษะต่างๆเข้าด้วยกันทำให้ได้ ความรู้ที่หลากหลายมาสู่เรื่องหรือหัวข้อที่เรียนก่อให้เกิดความกระจ่างในบทเรียนยิ่งขึ้น ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้รอบตัวในหลายๆเรื่องโดยนำแต่ละเรื่องมาผสมกลมกลืนนำไปสู่ความรู้ที่เรียนเป็นลักษณะองค์ความรู้ใหม่ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ และทักษะในวิชาต่างๆไปใช้โดยสามารถนำสิ่งที่เรียนมาประยุกต์เข้าด้วยกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้ของผู้เรียนย่อมมีความหมายที่ชัดเจนขึ้น เมื่อผู้เรียนได้หลอมรวมแนวคิดที่สัมพันธ์ใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้องเข้าด้วยกันเป็นแนวทางที่ทำให้ผู้สอนทำงานร่วมกันต้องการประสานความสัมพันธ์ทางด้านวิชาการได้แลกเปลี่ยนความรู้ในศาสตร์ของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของอาจารย์ผู้สอนในการวางแผน ดำเนินการ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน
2. ในการสะท้อนผล ผลสะท้อนที่ได้จากนักศึกษาในส่วนของจุดเด่นหรือปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตรงจุดและเป็นการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญควรกระทำทันทีและร่วมมือกันระหว่างผู้สอนและนักศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการนำแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนในรายวิชาที่มีความเชื่อมโยงกันในด้านเนื้อหา เช่น การบูรณาการรายวิชาประวัติศาสตร์กับรายวิชาภูมิศาสตร์
2. ควรมีการบูรณาการรูปแบบการเรียนการสอน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายเพื่อส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมวิชาการ. (2544). **หลักสูตรการเรียนการสอนแบบหน่วยบูรณาการ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- นิลมณี พิทักษ์. (2545). **การจัดการเรียนรู้โดยโครงงาน**. เอกสารอัดสำเนา. คณะศึกษาศาสตร์.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประพนธ์ จันทวิเทศ. (2555). **การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ**. สืบค้นวันที่ 19 มกราคม พ.ศ 2556
http://www.bpcd.net/new_subject/general/Articles/06.pdf.
- ผาสุก ทองพั้น. (2551). **การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่3 โรงเรียนอนุบาลลำพูน จังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฝ่ายวิชาการ เทคโนโลยีสยาม. (2550). **การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ(Integrated Learning Management)**. เอกสารเผยแพร่ความรู้วิชาการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงเรียนเทคโนโลยีสยาม.
- ลัดดา ศิลาน้อย. (2545). **เอกสารประกอบการอบรม เรื่อง การสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน**.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.ขอนแก่น.
- วิเศษ ชินวงศ์. (2551). **การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ**. ค้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2556. จาก
<http://www.kroobannok.com/blog/View.php>.
- ศศิชา ททรัพย์ล้น. (2556). “การพัฒนาผลการเรียนรู้และทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเทคนิค KWC กับแนวคิดการสร้างพลังการเรียนรู้”.
วารสารวิชาการ Veridian E-Journal บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 6, ฉบับที่ 2 :
เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม. (237 – 249).

- ศักดิ์วิบูลย์ จันทราช. (2550). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในสาระการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์ ช่วงชั้นที่ 4 เรื่องแรงและพลังงาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
วิทยาศาสตร์บัณฑิต บัณฑิตมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สกลวรรณ สุงามณี. (2551). การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
โดยใช้หลักสูตรแกนกลางของชาติและแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่
4. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. (2556). แบบการประเมินการอบรม.ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2549). แนวทางการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนการสอนตามเจตนารมณ์
กระทรวงศึกษาธิการ “2549 ปีแห่งการปฏิรูปการเรียนการสอน”แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณา
การ. (เอกสาร). กรุงเทพฯ : ชุมชมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย คำมูล. (2546). เรียนรู้ผู้สอนมีอาชีพ. กรุงเทพฯ : ที.พี.พรินท์.
- อุไรวรรณ หาญวงค์. (2551). การพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นที่บูรณาการวิธีการสอนแบบเน้นกระบวนการ
สำหรับนักเรียนที่เรียนในกลุ่มสาระระดับชั้น. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
หลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรทัย มูลคำและคณะ. (2542). Child Centered : Storyline Method : การบูรณาการหลักสูตรและการ
เรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร: ที พี พรินท์.

ภาษาต่างประเทศ

- Gitlow, I. Howard S. (1989). *Tools and Methods for the Improvement of Quality*. United
States of America : RR Donnelley & Sons Company.
- Kemmis, S. and R. Mc Taggart. (1988). *The Action Research Planner*. 3rd ed. Victoria,
Australia : Deaken University Press.
- Poornima M. Charantimath. (2006). *Total Quality Management*. Delhi India : Dorling Kindersley
(India) Pvt.Ltd.
- Robert Kreitner. (2009). *Principle of Management*. Canada : Houghton Mifflin Harcourt
Publishing Company.